

Вратичка от бронзов триптих с изображение на св. Георги – войн

Константин Тотев

Филиал на Национален археологически институт с музей – Велико Търново, Българска академия на науките, ул. „Иван Вазов“ № 29А, Велико Търново 5000; konstantin_totev@abv.bg

Panel of a Triptych with St. George the Warrior

Konstantin Totev

Branch of the National Institute of Archaeology with Museum – Veliko Tarnovo, Bulgarian Academy of Sciences, 29A Ivan Vazov Str., 5000 Veliko Tarnov, Bulgaria; konstantin_totev@abv.bg

ABSTRACT

The panel of a bronze triptych with the image of St. George dated back to the 12th century can be attributed to a group of fine art works made in Thessaloniki (Fig. 1). It was found in the fortress near the village of Samotino, Varna region.

The half of a cross with equal bars was cast on its outer side. It is exquisitely made in the shape of a “tangled rope” whose interlaced design gives the shape of the bars of the cross. The end of each bar divides into three separate branches. There is a round medallion in the center of the interlaced tangles.

St. George the Warrior in a full-length size is depicted on the inner side on the door-panel. The saint, vested in a plated armor and a short tunic with a cloak, is holding a spear in his left hand. With his right hand, he is holding the cloak falling down from his right shoulder with parts of the armor visible underneath the folds of the garment. The item sticking up behind his back is most probably the handle of a sword. The figure was made in high relief although some of the fine details were defaced. The figure of the saint is quite disproportionate – the head is quite big, the torso is wide and short, and the legs are very thin.

The armour and the clothing of the saint show close similarity to a group of *encolpions*, which were very popular in the 11th–12th century Byzantine Empire. The arrangement of the armor plate-scales, the drapery of the cloak and the lack of a shield relate this representation of St. George to the relief icons with embossed images made from various materials in the 12th or even the early 13th century.

Key words: Byzantine period, Christian art, triptych

Вниманието ни е задържано от интересна и много рядка творба на византийската малка пластика. Става въпрос за част от нагръден триптих, отлят от бронз, който е открит преди двадесет години в района на гр. Бяла, Варненско. Получих снимка от неговия собственик, който живееше в гр. Троян и конкретни сведения за местонамирането на находката в крепостта при с. Самотино. В края на 90-те години на XX в. същата тази вратичка от триптих попадна в друг собственик от гр. В. Търново, който го предостави за откупка в музея в гр. Варна. Откупката обаче не се осъществи, паметникът отново смени собственика си и следите му се изгубиха (Тотев, Плетньов 2011, 156-159).

Запазена е лявата вратичка, с форма на трапец. Размерите ѝ са: височина – 5,5 см, ширина – 2,1 см и височина на релефа – 0,4 см. Реконструираният размер на триптиха са: ширина – 5 см, височина около 6,5 см и дебелина – 1 см. Вероятно в горната част на централния панел е било отлято ухо за окачване на верижка. Върху външната ѝ част е отлята половинката на равнораменен кръст. Той е изящно изработен във вид на „усукано въже“, чиито плетеници

оформят рамена, завършващи с по три разклонения. В средата на плетениците има по един кръгъл медальон. Това изображение на кръста е отзвук от балканския „плетеничен“ стил в украсата на ръкописните книги и миниатюри от XI – XII в. (Мусакова 2009, 299-312) Между горното и лявата част от хоризонталното рамо на кръста е пробит малък отвор, свързан със затварянето на триптиха. Левият вертикален край на вратичката е оформен като панта. В горната ѝ част има малко шипче, което явно е влизало в отвор, пробит в корпуса на централния панел на триптиха. В долната част на пантичката има вдлъбнатина, в която е влизало шипче от централната част на триптиха. Така вратичките са били прикрепвани и са се отваряли и затваряли. От вътрешната страна на десния край на вратичката има жлеб. По този начин, в затворено положение тя леко е застъпвала и прикрепяла дясното крило.

От вътрешната страна на вратичката е представена фронтално, в цял ръст, фигурата на Св. Георги войн. Облечен е с ризница и къса туника-наметало. С дясната си ръка той придържа наметалото, което се спуска от дясното му рамо. Под него се виждат части от ризницата. С лявата ръка светецът държи копие. Зад гърба стърчи вероятно дръжката на меч. Фигурата е отлята във висок релеф, но днес някои от дребните детайли са заличени. Ясно се забелязват деформациите в пропорциите. Главата е твърде едра, торсът е къс и широк, а краката са тънки. Детайлите по лицето са изтрети, но добре личи характерната кръгла прическа. Около главата нимбът е очертан с дебела линия. Над изображението на Св. Георги е гравирани вторично означителният надпис, с разкривени букви и грешки (Α)ΓΝΟϚ ΓΕΟΡΓΙ(ΟϚ). На места релефът е силно изтрет.

Като маниер на изпълнение, обобщено представеното облекло и снаряжение на светеца, държи връзка с група широко популярни във византийския свят кръстове-енколпиони от XI – XII в. (Pitarakis, 2006, cat. no. 132 – 138, 174 – 189). Подреждането на люспите на ризницата, драпировката на наметалото, нетипичното въоръжение и липсата на щит причисляват изображението на Св. Георги по-скоро към релефните икони от различен материал от XII и дори XIII в.

Обр. 1. Вратичка от икона – триптих със Св. Георги-войн, XII в.

Fig. 1. A door of an icon – triptych with St. George the Warrior, the 12th century

В известна степен разглежданата творба на византийската малка пластика се доближава до Солунския кръг паметници на християнския култ, създавани в периода XI – XV в. (Loverdou-Tsigarida 2009, 75-81). По отношение на репертоара на представените светци можем само да предполагаме, че на дясната вратичка е стояло изображението на Св. Димитър, Св. Теодор или някой друг войн. Върху централния панел може би е било разположено изображението на Св. Богородица с Христос на трон, подобно на един бронзов триптих с по-големи размери от XII в., съхраняван в музея Виктория и Албърт, Лондон (Splendeur 1982, Br. 26). Изображението на Св. Георги бележи известна сти-

Обр. 2. Бронзов триптих с Разпятуе и Св. Георги и Св. Теодор, XI – XII в. (по httpss3-eu-west-1.amazonaws.com/lot-images.atgmedia.com/SR358462906507838-20145618918_original.jpg)

Fig. 2. Bronze triptych with Crucifixion and St. George and St. Teodor, 11–12th century (after httpss3-eu-west-1.amazonaws.com/lot-images.atgmedia.com/SR358462906507838-20145618918_original.jpg)

лова близост с изображението на Св. Димитър от стеатитовата икона, открита в с. Черномасница от XIII в., чиято изработка със сигурност свързваме със Солун (Тотев 1999, 601–619). Схематичното представяне на вертикални дипли на туниката на Св. Георги, запазва традицията на представяне на войнските одежди и при други техники на малката пластика. Добър пример в това отношение са стеатитовите икони със светци-войни от XII в., например иконата на Св. Теодор Стратилат от Музея Сакро, както и тази с тримата светци-войни от Херсон (Kalavrezou-Maxeiner 1985, 111–113, Pl. 13, no. 21). Въз основа на стилово-иконографския анализ с голяма доза увереност може да причислим този триптих към творбите на малката пластика, изработени в Солун през XII в.

Напоследък в интернет пространството се появиха други два цели триптиха, които категорично могат да бъдат определени като продукт на копиране и доработка от разглеждания тук византийски екземпляр. Те са свързани, без конкретни данни с Киевска Русия и са датирани в XI–XII в. На лявото крило е изобразена фигурата на Св. Георги, върху средния панел е разположена композицията Разпятие, а на дясната вратичка е представен Св. Теодор (означен с кирилски надпис като Св. Димитър?) (обр. 2). Ако приемем, че тези творби са оригинални, тяхната изработка само потвърждава широко разпространената практика на копиране, тиражиране и разпространение на творбите на дребната метало пластика в различни страни на християнския свят. Съществуват някои примери, които показват устойчивостта на едни и същи модели в продължение на шест-седем века.

Цитирана литература:

- Мусакова 2009: Е. Мусакова. Българската ръкописна книга през XIII в. – Зборник радова Византолошког института, XLVI, 2009, 299–312.
- Тотев 1999: К. Тотев. Византийски модели и традиции в приложното изкуство на Второто българско царство. – Търновска книжовна школа, 6, В. Търново, 1999, 601–619.
- Тотев, Плетньов 2011: К. Тотев, В. Плетньов. Византийско изкуство IX–XIV в. Християнски реликви от Варненско. Варна, 2011, 156–159.

- Kalavrezou-Maxeiner 1985:** I. Kalavrezou-Maxeiner. Byzantine icons in steatite. Wien, 1985.
- Loverdou-Tsigarida 2009:** K. Loverdou-Tsigarida. Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Tresors de la Sainte Montagne. Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Paris. Paris, 2009.
- Pitarakis 2006:** B. Pitarakis. Les Croix-reliquaires pectorales Byzantines en bronze. Paris, 2006.
- Splendeur 1982:** Splendeur de Byzance. Bruxelles, 1982.

Ключови думи: Византийски период, християнско изкуство, триптих